

הרברט גרובלד: לא היה להם כוח כבר לצאת לעבודה פיזית, אבל גם כן לא רק הכוח הפיזי, זה השתנה, ואני רוצה על זה גם כן להגיד מילה, אלא גם כן כבר לא האמינו שאי פעם אפשר לצאת. אבל הם ראו, ופה אני מרמז על דבר השני, המנגנון הרצחני ההתקפי של הנאצים. הם אולי בתור חוכמה הבינו וניתחו את המצב, שאין מה לצאת מפה. ואז עשו את הניתוח, להיות כלב ולהישבר, אז כבר טוב ללכת לגדר ולקבל את הירי. יכול להיות, ברגע הזה איש לא ראה אפשרות להחליט, אלא הוא היה עשרה מטר מתוך הגדר והוא עשה את זה. זה בטח אחד הדברים. אני חייב רגע אחד עוד לתת ולהזכיר שם שאני חייב להזכיר, זה לא שם, אלא הפך אצלנו להיות סמל. זה המזכיר שהזכרתי בהתחלה, שהוא החליט להישאר ולהמשיך בעבודתו, אלפרד זלביגר. הוא היה איש שידע, נראה לי שהוא הרגיש תחושה כזו, והוא הכניס לנו, איש חיובי, טוב ויפה. התגלה לפנינו כל פעם לא על איש שמוביל, אלא איש שמקריין את הביטחון, הצליח להקריין עלינו ולהכניס לנו בתפקידו בתור איש, גם פרטי, לא משאירים איש אחרינו. הולכים, הולכים יחד. סובלים, סובלים יחד. רק אז אפשר לצאת. הוא נשאר מתוך זה שהוא ידע, הוא חייב לצאת בתפקיד. ירו בו, ובשבילנו היה מותו, זה היה בחנוכה '42, בשבילנו זה היה שואה נוספת.

מראיית: מי ירה בו?

הרברט גרובלד: הנאצים. הביאו אותו לאחת העמדות בברלין וירו בו [...] (גרמנית) לקחו אותו עבור זה שאנשים אחרים ברחו.

מראיית: בתור בן ערובה?

הרברט גרובלד: בתור בן ערובה.

מראיין: למעלה מזה, פעולת עונשין.

הרברט גרובלד: זה היה פעולת עונשין, נכון. וזה היה בשבילנו מין מסר. מאותו הרגע, מה שיהיה, אנחנו חייבים כדי למסור, כדי שאני היום יכול ומסוגל להזכיר את שמו, להכיר את הסמל שהוא היה בשבילנו, והבן אדם, אבל גם סמל להמשך החיים, והוא כלפי תנועת החלוץ עשה את זה, מה שאומרים היום בצה"ל, אחריי. זו לא סיסמה חדשה, אפרופו, אנחנו קלטנו את זה ופה זה מובן, ואז זה לא היה כל כך מובן. בשבילו זה היה מובן, וככה המשכנו. ואני מוכרח לקשור עכשיו עוד בהמשך דבריי את העניין של המנגנון. אני אמרתי, אלו שאולי נשברו מתוך זה שהמנגנון הרצחני נתן להם להבין שנגמר הסיפור שלנו, נגמר ההמשך. בצד שני, אנחנו הצלחנו, וזה פעם אחת אולי עבודה לדוקטורנט, זה לא היה. אני יכול להגיד לכם, אחרי המלחמה היה קשר של ידיעה ממקום אחד, ואני מפרט את זה, ממקום אחד שטיסה של ארבע שעות רק, זה לקח חודש ימים, אולי שבועיים. והקשר שלנו פעל מייד, פעל בקבוצה במחנה. והקשר הזה היה אחד הדברים שהיה הגורם להצלה שלנו.

מראיין: איך הוא פעל בקבוצה במחנה?

הרברט גרובלד: אני עכשיו אספר. דבר פרוזאי ביותר, לחם. היום לחם, מה זה לחם? מנת הלחם הייתה בשבילנו תקופת יום של חיים. מי שלא קיבל את הלחם של היום, המנה, לא היה מסוגל לעבור את היום. זה מה שהוא קיבל. הוא קיבל מין מרק שקראו אחרי המפעל שעבדנו, בונה, שאנחנו הקמנו את המפעל במשך שעתיים לייצר את הגומי. לפני כמה ימים אמר לי ימאי, החומר הטוב ביותר בשביל לעשות איטום באנייה, זה הבונה. אמרתי, מה אתה מדבר? אומר, כן, בונה, זה הגומי הסינטיטי, עד היום זה עוד מושג. ואז הגרמנים ידעו לייצר את המפעל. ודרך אגב, באותו יום שהמפעל התחיל לייצר, האנגלים זרקו בדיוק על המפעל, הייתי בחוץ, את הפצצות, והמפעל אף פעם לא פעל. אז הלחם הזה פלוס המרק המפורסם, הבונה, זה מים עם משהו יבש, לא ידענו מה זה, זה היה חיי היום. ידענו דבר אחד, וזה אני שוב פעם, כשהיום באתי אני רציתי קצת

דברים שאני, עד היום אולי לא עלה בדעתי. היה לנו, מתוך כל הכאב, בתוך כל הדברים הנוראיים, אין בושה. הבושה, פעם ראשונה שהצטרכנו לבוא, תסלחו לי שאני אזכיר את זה פה, שהלכנו לבתי שימוש תכף ומיד והצטרכנו לשבת, לא בבוטקה, אלא בוטקה עם עוד חמישה, שישה או שבעה אנשים. באותו הרגע תפס אותי גועל, וידעתי שנעבור את זה. נשב כולם, בסדר. לא נעבור את זה, זה סוף פסוק. עברתי את זה. לשבת כולם, להוריד מכנסיים. לא עברנו, אף אחד מאיתנו, את הבושה לבקש לחם. לא זוכר, לא יודע על מקרה ועל איזה דבר שמישהו אמר, תני לי קצת, תנו לי קצת לחם. וזה מתקשר למה שאתה שאלת, איך הקשר, איך ביצוע של הקשר? חברים מצאו, וידעו, וחיפשו וידעו לפי קומנדו, לפי מקום עבודה מה היה לו, אבל הלחם הספיק, ולא עבדנו בעבודת פרך, אבל עבדנו כולם. אבל היו כאלה שעמדו וראו כשחזרו לבלוק איך הם נראים, וידעו שפה צריכים לעשות משהו. והם מצאו איך לארגן, קראו לזה, הייתה שפה מיוחדת, איך לארגן בשבילו, אותו גם כן, קצת לחם. וזה הגיע. אני זוכר שהייתי אחרי זמן קצר בטיפול רפואי רציני, ניתוח וכל הדברים, אישית שלי, וכל מה שהיה, ופתאום אני רואה בחוץ חברים. וביקשו, הייתה קרנטינה ולא נתנו להיכנס, רק על יד החלון נתנו לי סימנים, ותכף בא אחרי זה האיש שטיפל בחולים, גם כן כמובן אסיר. החברים שלך שלחו, החברים, הם ביחד, לחם וקצת מרק לאכול. איך הגיעו? איך כבר ידעו? אני לא יודע, אבל אני נכנסתי וכבר היו. לאנשים חסר לפעמים ולא לפעמים, לעבוד במקום קצת יותר משופר, להגיע לאיזה בלוק שהיה איש שאפשר לסמוך. אני זוכר את הבלוק שהגעתי, כולם הגיעו לבלוק אחד שתכף כשנכנסו קיבלנו כבר את המכות. זאת אומרת, זה, עוד לא ידענו. למה? אתם מספרים, הורדנו מאיתנו, וזה אחד הדברים למה בכלל הצלחנו ואיך הצלחנו ליצור מנגנון קשר. אמרו לנו שני דברים, אין לכם שמות, אין לכם חברים אין ויש לו מספר. איזה מספר? כן, זאת אומרת, אנחנו עבדנו מהר, יש מספר, זה מה שעל היד, זה אתם ובזה נגמר העניין, ואל תעזו לענות. וידענו, אני בוחר להגיד, לא היה שוק אצלנו. נתנו לנו תורים צמודים, ידענו, מה זאת אומרת? שוב, שחנן ואהוד והרברט אלה מספרים, ידענו שהמספר הזה יהיה בטח ביחד, באנו יחד, תכף, יחד באותו בלוק, נשארנו יחד. אחר כך התפרקו הדברים, למה? גם על מקום העבודה. ואז כבר שוב פעם הרשת פעלה, למה זה פעל? ופה אני מוכרח להזכיר, הדברים האלו לא באו מהשמיים, ולא מזה שאנחנו היינו גאוניים. תדעו, היינו כולם אנשים פשוטים, וכל אחד שנכנס למצב כזה עם רצון ועם ידיעה מסוימת יכול להגיע. פה חיכתה לנו הפתעה. ידוע שמחנות מסוימים היו ברמה די סבירה, למה? שהיה ארגון פנימי. הנאצים ארגנו את הבחון. זאת אומרת, שמירה, כלבים וכולי. בפנים הם השאירו את זה לארגון עצמי. מתוך זה היה ארגון חזק, שהרשת שלהם הייתה על כל המחנות בגרמניה, הקומוניסטים. אלה שישבו כבר שש שנים, אלה פיתחו ארגון יעיל וטוב, והם ראו, וזה היה לא קומוניסטים רק מהרחוב, אלא קומוניסטים מתוך ידיעות, כמובן גם יהודים בינינו, שהיום עוד במזרח גרמניה בתפקידים, גם באוניברסיטאות וגם בשלטונות בתפקידים נבחרים.

מראיין: כוח הישרדות רב עד היום.

הרברט גרובלד: אתה יודע, אני יכול להגיד לך, לי היה חבר הונגרי שאני, בשבילי הוא idol, בתור בן אדם למופת. הוא אמר לי, והוא גם נתן חלק להציל אותי. להציל אותי, אני מוכרח לפעמים לקפוץ כדי לקשור איזה דבר. זה החיים, אנחנו כולם, הייתה הצלה רק אחת וזה היה [?] והוא תפס אותי ועזר לי. טובלר אמר לי, הרברט תדע, שתי דרכים יש לי, או להיות עכשיו ללכת איתכם עם הקבוצה שלכם, ואני יודע שזו הדרך הנכונה, הטובה אולי של יהודים, או לרדת ולעבור להונגריה ולהיות קומוניסט. הוא בחר לצערי בדרך השניה, והיו אנשים קומוניסטים כאלו שהלכו איתנו, ולצערי יותר מאוחר נשרו וירדו למזרח גרמניה, כאלה וכאלה. הרשת הזו של הקומוניסטים תפסה אותנו תכף, הם ראו שבאנו קבוצה של צעירים עם ביגוד כמו חקלאי פשוט, אבל ידעו שאנשי עבודה. ותכף היה אצלם, אפשר להגיד, הפקודה לקחת אותם ולהכניס אותם, לא חשוב בתור איש שחייב לקבל תורה שלהם. ואני שמעתי כבר במקום שעשו את האדורציה, איך קוראים לך? חנן, הנס, 14, לא, 14, צריף 14. זאת אומרת, ידעו כבר, ברגע שעבר את כל הפעולה, שם הוא חייב, שם הוא צריך להיות. וכך התחיל הקשר הראשון, והם דאגו, וזו גם כן תשובה, שהרשת

שלנו, הרשת הפנימית, אמת, שאנחנו, רק אנחנו רצינו לסמוך, אבל זה רק הצליח לאחר שגם ראש ההגנה בא כבר מוכן בתוך זה. ואני יכול להגיד לכם, הם ליוו אותנו והכניסו אותנו גם לתפקידים, ואחד החברים שלי, שאמרתי שהוא היה הפסימיסט המובהק, נכנס לבית חולים בתור כתב, זו הייתה פוזיציה חשובה מאוד, תפקיד חשוב, והוא בתור זה היה יכול לעזור בהרבה דברים. אבל איך נותנים עוד דברים שאי אפשר להשיג אותם בקלות? אל תחשבו מתוך זה שאני הסברתי לכם את הגישה הזו, להיות בקשר, לא להיות מפוזרים, בזה כבר נגמרת הפרשה. צריך להיות ממשי, לקבל דברים, לקבל לחם, צריכים לעשות משהו. מה עשו? היה חבר שאני אחר כך אזכיר אותו במעשה אחר, שהיה ספורטאי מעולה, מה שקראו, איש בעל גוף.

מראיית: אתלט.

הרברט גרובלד: אתלט, אז הוא התנדב להיות איש, לעשות show. אנשי לא ה-S.S, אנשי הצמרת של הצעירים, גם זה היה, שהם הלכו מלובשים, אמנם עם הפסים אבל נקיים. למה? היו כאלה שדאגו להם. קאפואים כאלה, מה שקראו. הם כדי להשתעשע רצו לעשות קצת שמח, משחק אגרופים, אז הוא התנדב. הוא ידע שאם הוא יצליח ישברו לו את השיניים, כמה לחמים, שישה ארבעה, הוא ידע, זה הולך לקופה המשותפת, קופה משותפת. לחלק את זה לחברים שזקוקים לזה. והוא הלך לקראת הדברים האלה. פעם הוא הצליח, ופעם אחת לא. אבל היה לא פשוט, אנשים הלכו לקומנדו לפעמים, זה מקום עבודה, ביקשו כל כך והצליחו גם כן, כדי לקבל משהו אחר כך לחלק לקן. אני יכול לספר על האישי. הצליחו להעביר אותי לאיזה צריף, שידעו שאבא של אחת החברות שהיו בהכשרה, הוא איש מפתח בבלוק. הוא היה קאפו, הוא היה המארגן הפנימי. אני אפילו יכול לדעת שהוא היה כזה, הוא ידע ככה לקרוא כאילו לפני נאצים שהוא הכלב הגדול ביותר והאיש החמוד ביותר, מלא טוב, והוא ידע ככה מתחת לעניינים. כשנכנסתי לבלוק שלו הוא אומר, הרברט, עכשיו אתה אצלי, והוא הצליח להביא אותי יום אחד, אמר הגיע הזמן, אני רוצה שתהיה בקומנדו. יצא יום אחד לעבודה, קומנדו, לעבודה, וכבר לא היה בתוך הצריף. והתגשם חלום של כל אסיר במחנה, פעם אחת לאכול כמה שהוא רק חושב, לא רק יכול, כמה הוא חושב, מרמלדה. זה לא היה מרמלדה שאתם חושבים, זה היה מין מריחה מתוקה שקיבלו פעם או פעמיים בשבוע, היה הקומנדו כזה, זה קראו מרמלדן קומנדו, ברוט קומנדו. זאת אומרת, קבוצת עבודה של לחם. הייתי יום אחד בתוך זה, אני לא יכולתי להתאפק, איך אפשר להתאפק? אכלתי מה שיכולתי, והתוצאות, כל אחד יכול לתאר. אז אני חזרתי הביתה אחרי ששכבתי שוב פעם בחדר החולים, ויצאתי מזה. היו דברים שאנחנו עשינו את חשבון הנפש גם בתוך המחנה, שידענו, אנחנו חייבים בכל גלגול שיהיה איתנו, לצאת ולמסור לאלו שבחוץ מה היה ומה שעברנו. ופה תנו לי, לפני שאני אתן לכם בצדק, יש עוד דברים שלא ברורים, ואולי לא מובנים. יצאנו להליכה שכל אחד מכיר אותה, מצעד המוות. ומעניין, זה נשאר, אולי זה לא מעניין, זה ברור. זה נשאר לכל אחד חרוט, שלא ישכח את זה, חרוט מאחר שזה שוב פעם גילוי של דברים שאנחנו, לפני שיצאנו לא חשבנו. ידענו שהרוסים קרובים מאוד. שמענו, לא ידענו, שמענו. שמענו תותחים, וראינו את ההכנות של אנשי S.S. היה חורף. רבותיי, מה שאתם חושבים על חורף, זה לא חורף. הכל נשבר מתוך קור, אני לא יודע, זה 20 או 18 מעלות מתחת ל-0. אני רק זוכר שבדרך התחלקנו, שלג גבוה, אבל זה היה בלתי רגיל, עד כדי כך שאנחנו, במקומות שהיו נקודות לחימום בקבוצה, אחרת אנשים היו קפואים במקום. לא הרגשנו את חום האש שחלק, אני אגע באלו, נשרפו המעילים. לא הרגשנו את החום, הקור הזה עד כדי כך. רק לתת לכם איזה מושג מה היה הקור. אז ידענו שהגיע הזמן שוב פעם לצאת. לאן, איש לא ידע. והייתה פקודה שכולם יעזבו, והיה שוב פעם חישוב לנסות לרדת, לאן לרדת? מתחת לרצפה? מה יהיה? לאן? לא היו. תדעו רק דבר אחד, בריחה החוצה מהמחנה הייתה מעשה בלתי אפשרי. הייתה בריחה אחת של החברים שלנו, שאחר כך תלו את החברים שלנו על זה. זאת אומרת, לא היה למעשה, במחשבה טוב לחמם את האפשרות, יהיה, אבל לא הייתה יכולת, לא יכולת גופנית, לא יכולת סביבתית לצאת מהמחנות. אז ידענו לצאת. ואז שוב פעם הקשר, חברים שהיו במקומות שהיה שם, דאגו, שעות ספורות לפני זה, למי אין נעליים? לי במקרה לא היו, ואני יצאתי גם בלי,

ואני תכף אספר לכם חוויה קשה, אחת הקשות ביותר שהיו לי בדרך הזו. אז רובם עוד קיבלו, וידענו, וזה דבר קשה לתאר, נעליים היו חיים. אבל אם יצאו עם הכפכפים האלו מעץ, זה שפשך את הרגליים שהיו כבר בין כה נפוחות, בזה נגמר חיים, פלגמונות וכן הלאה, זה לא הלך. אז הם דאגו לזה, והם ידעו עוד פה ושם לתת למישהו משהו, איזה צעיף ומשהו. ובערב היה צריך לצאת, וידענו שנצא ביחד, ויצאנו יחד. אנחנו באיזו צורה לא יצאנו יחד שהיינו יחד, אלא כל אחד עם הצריך שלו שהיו בכל זאת מהחברה וגם עם אנשים שהתיידדו כבר בינתיים, הייתה כבר מין קירבה מסוימת. [?] לא לאבד את הקשר, ואיבדנו אותו. יותר נכון, אני איבדתי אותו. אני פתאום מאיזה מרחק שמעתי קולות של השמות שלנו, של החברים שלנו, שעשו מין מפקד בדרך כדי להיות יחד. לא יכולתי להגיע ולא ראיתי, גם לא יכולתי, על ידך הלכו אנשי S.S עם הרובים. לא יכולתי, יוצאים מהשורה, זה הסימן. אז הם ידעו, היה דבר אחד ברור, מי יוצא, ואנחנו היינו אלו שיצאו, בוודאי ראינו אותם. זאת אומרת, לא היה צורך לתת לנו עוד שיעור נוסף, אלא ידענו. ולהתחבא ככה מאחורה איש לא נתן, איש לא נתן בשורות החמישיות לצאת אחורה. אז לא הייתה לי ברירה, ואז לחמתי בהליכה האפלה הזו בקור כזה על חיי. ואני ידעתי, פה אני חייב לעבור את הלילה כדי להגיע שוב פעם. ואיך, ואיזה כוחות, ומה, אני לא יודע, כאשר חשך היום גם כן. עברתי. אבל מה? למחרת, בזמן שחשבתי כבר שאין קשר, ואין יחד, והכל היה רק מין חלום, פתאום אני שומע מרחוק, הרברט, ואיזי, שאתה כבר שמעת פעם עליו, איש המים, ראה אותי, חיפש אותי, הפוך, חיפש אותי. אתם יודעים, היו רק 15,000 שיצאו עם הקבוצה שלי, והתאספו עוד עשרות אלפים ממחנות אחרות, רק 15,000. מצא, איך, אני לא יודע, לקח אותי והושטתי יד [?] במשך חודש ימים ברגל, ואני, בזה שהוא תפס אותי ולקח אותי עם הקבוצה שלי, אנחנו נסענו אחר כך ברכבות שבוע ימים, אבל נסענו ולא הלכנו. והוא גם האיש שהצליח, בכוח אישיותו, בכוח להיות גבר, איש המראה שמהקרון שלנו איש לא נהרג, איש לא מת, ואיש לא הועבר לעבר הקירות של הקרון. למה? היה ככה צפוף כל כך, שכולם ניסו, מכל קרון, לא להרוג, להניח להם כבר לא לעשות שום דבר, להיכנע ולהביא אותם מעבר לקרון, כדי שיהיה קצת יותר מקום לנשימה, אולי אפשר לא רק לעמוד אלא לשבת. הוא הצליח להביא אותם. הוא הצליח להביא אותנו גם למעשה אחר. הוא הצליח, זה היה רק, אפשר להגיד, רק כשיצאנו בתוך הנסיעה הזו, עמדנו באיזה מקום. הרכבת שהסיעה את קרון הרכבת, הסיעה את הקרונות, הצטרכה להישאר באיזה מקום ולקחת מים. ונתתי לו אידיאה-רעיון. ולנו לא היו מים ושום דבר, וידוע שמשלג שכיסה אותנו, זה רע מאוד להשתמש בשלג. אתה מתחיל להיות צמא שאתה משתגע. אנחנו עמדנו בזה, אבל הוא ידע דבר אחד, מים זה חיים. הוא עשה דבר פשוט מאוד שאנחנו לא הצלחנו לתפוס אותו. הוא היה ספורטאי טוב, קפץ מעל הקרון ונחת בדיוק לפני איש ה-S.S. אני חושב שאיש ה-S.S חשב שמהשמיים נפל לו משהו. והוא, במבט עיניו, אנחנו ראינו את זה, הוא כבר הוציא את האקדח. וזה היה דבר אחד. מי שעובר, הוא מתקיף. והוא שכנע אותו איך ומה, זה הכל עניין של רגע. תן לי מים לחברים, הוא לא אמר חברים. תן לי מים. יכול להיות שאותו האיש, זה האיש שפגע באיזי, יכול להיות. אנחנו לא יודעים מי זה היה. זה רגע של שניה שאנחנו חשבנו, הוא הלך לעולמו איזי, הוא מצליח 50 איש בקרון, והוא הצליח. היו שם, וזה הספיק בתוך סימן, תלך. אני כבר לא זוכר עם מה הוא עשה את זה, ואיך הוא עשה את זה. הוא הצליח להביא את המים. ועכשיו הגבורה למעשה, הוא היה חוצפן. חוצפן ממדרגה הראשונה. לא רק אלינו הוא הביא את המים וראה שכולם, הספיק לכולם, אלא הוא ראה את העיניים של האנשים שהיו בקרונות שמאל וימין, והצליח עוד לשם עד כמה שנתנו לו, עוד להביא מים. ברגע, אני חושב זה היה רגע של שתיים עשרה, שהוא הרגיש שאיש ה-S.S כבר פגה סבלנותו, אז הוא קפץ שוב פעם וטיפס על הקרון. היה משלנו. הוא זוכר עד היום מי היה השותים הראשונים, והוא זוכר עד היום מי שתה אחרון. ונסענו והגענו למחנה שאמרו לנו מאוטהאוזן, ממאוטהאוזן עוד לא איש יצא בחיים. ופה דבר אחד, זה אני מוכרח לשלב להבנה שלכם. אל תחשבו שגיבורים עם נשק, בלי נשק, חוכמה, ארגון, הכל זה רק פרט קטן. מה שלמעשה נתן לנו את המצב לשרוד, היה מזל. המזל שיחק לנו. לא להישאר ולא להיכנס למחנה מאוטהאוזן, אלא להמשיך בדרכנו של שבוע ימים. ונכנסנו למחנה שהיום מכירים במובן אחר, מחנה שהגרמנים

חפרו את ה-tunnel במלחמת העולם הראשונה, בשנת 14'. ושם בנו, הרכיבו את הרקטות שאז קראו V1 ו-V2. רקטות ששלחו לאנגליה.

מראיין: פנמינדה?

הרברט גרובלד: כן, אבל ההרכב היה במחנה שקראו DORA, שם יפה של אישה, וזה נתן לנו, להרבה חברים, אפשרות בכל זאת שוב פעם לחיות. פה אני חייב אולי לתת את הקצה מצד אחד לקצה השני של חיי. איך מזל משחק, ואיך הגורל מחבר לפעמים חוטים. אני עבדתי, למזלי, לקחו אותי לעבודה, בהתחלה קשה ביותר שלא יכולת לשאת בזה, לא יכולתי. הייתי דקה אחת לפני השבירה, ובאיזה מזל חיפשו במחנה אנשי שכל, אנשי השכלה. איך, אינני יודע. זה המנגנון הנאצי, מצאו בכרטיס באיזה מקום שאני פעם עוד אמרתי שהייתי מורה. כמובן, מורה חייב להיות איש. לקחו אותי לראיון במחנה ריכוז, מדדו לי את הכל, אם אני אולי ארי או משהו, אבל איש, איש בהשכלה היה רק יכול להיות, לא יהודי, מה פתאום יהודי עם השכלה. וקיבלתי תפקיד שהציל אותי, למזלי, להיות מודד במכונות חיתוך. מודד כמה יעשו, לשכלל את העבודה של אנשים שעשו את הריתוך, הריתוך החשמלי, וזה היה בשבילי דבר שיכולתי לנשום. באותה תקופה, שלחו את הרקטות מגרמניה לאנגליה, ללונדון, למקום שהחברה שלי, היום אשתי, הייתה חיה ויצאה עוד במזלה לפני פרוץ המלחמה. והיא סיפרה לי על המזל שעבר, שלא היא בין אחת הנפגעות או הנפגעים בהתפוצצות של הרקטות. זה היה קצה אחד. קצה שני, שבאותו המחנה, מתוך רוע לב, מתוך גם כן חולשה של איש קאפו, החליט להוציא אותי מהמחנה. היה סיפור לי ולו, והוא חשב גם זה היה, זה היה קיים, להחליט על משהו, נוציא, איך אומרים [...] (גרמנית) חוזה עלי, הוציא צו העברה למחנה אחר. לא הייתה מחשבה בכלל, תתעלם מזה, לצאת מזה. פה נסגר המעגל. פה האיש שבמזל ראה אותי, איזי, ראה אותי וידע על זה, באיזה שעה חייבים לרדת למגרש, המפקד, אלו שצריכים להוציא, כך היה מפקד כל פעם, אלו שהיו צריכים להוציא למחנות השמדה מראש, שלא ככה להכניס אותם בכלל להיות באיזה צריף של מגורים. הוא אמר, הרברט, נלך יחד. ואז ידעתי, לא יקרה לי שום דבר. באותו הרגע שאני ידעתי שנלך יחד, הוא לא ילך לטרנספורט, נלך יחד רק למקום מפגש. ידעתי, לא אני לבד אלך למקום שישלחו אותי, נתן לי כוח אין גבול, ואין מה להסביר. וירדנו, ועוד פעם לחיצת יד שכל אחד ידע, לא נראה את רעהו, ידענו, והלכתי וכבר תפסו אותי לאן להתייבב. הכוח הפנימי שקיבלתי בעדות הזו, וזה לא סיפור וזה לא מהשמיים בא, זה בא לי כמו שאומרים, פה אני לא מוותר עד כה, ועכשיו לוותר, עוד אולי חודשים, הכל יודעים כבר שזה כבר הולך לקראת הסוף? אני הזכרתי בן רגע את חולשת הנאצים, באופן מיוחד של אנשי צבא, לקרוא להם באיזו מין צורה מסוימת בשם, ולהגיד, זה אני יכול, ואני ידעתי ושמעתי, אמנם, שמוציאים עכשיו ועושים מפקד, ומוציאים את הגרמנים. מהקבוצה שכבר הייתה מוכנה למשלוח מוציאים את הגרמנים, את היהודים [...] ישלחו, והיהודים יישארו.

מראיין: הגרמנים.

הרברט גרובלד: הגרמנים מוציאים את זה, נכון. ואני אמרתי בליבי רק דבר אחד, וזה אני עושה. אני אומר לו, אני מסוגל לעבוד. ואני אמרתי בפשטות, כשהוא עבר לאט לאט, היינו ככה שלוש שורות, אני הייתי בשורה השנייה שיכולתי לראות אותו. כשראיתי אותו, אני פשוט מאד תפסתי אותו בעיניים, לא בידיים, בעיניים, כשהוא עבר לאט לאט, כשהוא היה לפני, התחלתי כבר שוב פעם בדרך הפרטי, והפעם זה עזר לי. הוא חשב, איש כזה, רק הוא יכול לעשות את זה, הוא בא מעולם אחר. אמרתי לו, אני מסוגל ואני יכול ואני רוצה לעבוד פה. הוא נדהם, ופה היה האצבע לחיים, לא למוות, לחיים. עכשיו היה עלי לרוץ מהקלוצים שלי, מהנעליים מעץ, מהמקום שעמדנו למקום שהוא ציין לי. וזה היה אמת מבצע, וידעתי, אם אני אצליח את ה-50 מטר בריצה לעבור, הצלחתי. נו, והצלחתי, ידעתי, אני חייב כוח שנשאר. עברתי והצלחתי. כשחזרתי באותו היום לצריף הזה, האיש שהוציא אותי חשב, זה לא ייתכן, וידעתי ששמו יוזף. ופה אני פתחתי את

ליבי לאחד האנשים הוותיקים שלנו, של אלה שהיו בתוך המחנה אחד [?] האיש, הקאפו הזה, הוא יהרוס אותי, הוא יהרוג אותי, אני יודע את זה בלילה הראשון. אז שוב משפט עיניים הוא אומר, גוי, גוי, תסמוך, זה לא יהיה. וזה לא היה. אנחנו יצאנו מ-DORA בטרנספורט נוסף לברגן בלזן. בברגן בלזן השתחררנו, והקשר הסופי היה שעל ידנו היה מחנה של הבחורות שלנו, מחנה הנשים. הן הצליחו להתקשר איתנו וידעו מי השתחרר, וידעו שגם הרברט היה בינינו, והיא עבדה מזל בחיים אצל הרב של האנגלים. המסר עבר לאנגליה, הרברט גרובלד חי, וזה עבר במשך שבוע. אני אתמול קראתי, ויש לי פה את המכתב, למקום ריכוז של ידע באנגליה. מסרו לאשתי את המכתב ב-15 למאי, אנחנו השתחררנו ב-21 לאפריל. הרברט חי. הקשר נסגר, ועבר מהצבא האמריקאי לגרמניה לשחרר אותי לא רק מגרמניה, לשחרר אותי מהחברות [?]

מראיינת: ואיזי חי?

הרברט גרובלד: איזי חי.

מראיין: הרברט, זה היה סיפור

הרברט גרובלד: עשינו פעולה רבה גם בנושא הזה לפחות

מראיין: לפני 1918 נולדתי.

מראיינת: אי אפשר להאמין.

מראיין: לא האמנו כמה דברים, וגם את זה אנחנו לא מאמינים.

הרברט גרובלד: ומה שאתה כרגע אמרת, לא ידענו כשאנחנו נפגשנו לפני שנתיים, מה לומר. כל אחת כתב, ביקשנו לכתוב ולספר. אז מישו מצא, ואני עד היום הולך עם זה, שתי מילים, שלוש מילים. מי היה מאמין? נקודה. לא היה איש מאמין שיצאנו, ועד היום, מי היה מאמין ששוב פעם הצלחנו לסגור את המעגל?

מראיינת: אבל במשך כל הזמן האמנתם שיהיה סוף טוב?

הרברט גרובלד: את יודעת,